

ПЕДАГОГІКА

УДК 37.015.3:356.13

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/33.215734>

Юлія АДАМЧУК,

orcid.org/0000-0002-2645-4874

ад'юнкт ад'юнктури

Національної академії Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

(Хмельницький, Україна) mvi_2016@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МОЛОДШИХ ІНСПЕКТОРІВ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО СПОЛУЧЕННЯ

Стаття присвячена визначенню та обґрунтуванню педагогічних умов формування готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення. З урахуванням результатів аналізу науково-педагогічної та методичної літератури, вивчення навчальної практики й узагальнення власного професійного досвіду автором з'ясовано, що педагогічними умовами формування готовності молодших фахівців молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення є комплекс цілеспрямованих психолого-педагогічних заходів впливу на особистість військовослужбовця з метою підготовки його до ефективного здійснення фахових і морально-психологічних дій молодшого інспектора прикордонної служби, які використовуються в різноманітних обставинах і ситуаціях професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Автором з'ясовано, що професійна компетентність молодших інспекторів прикордонної служби передбачає наявність таких якостей і навичок, як мотивація та орієнтація на якісні зміни в державі; ініціативність і наполегливість; нетерпимість до корупції; організованість; відповідальність; дисциплінованість; високий рівень особистої культури й культури спілкування; рішучість; стриманість; здатність швидко приймати рішення в умовах обмеженого часу; стійкість до стресу, емоційних і фізичних навантажень; прагнення до розвитку й самовдосконалення, досвід роботи з комп'ютерною технікою на рівні впевненого користувача.

За результатами аналізу наукової літератури, а також з урахуванням вимог нормативно-правових документів, у яких викладено як правові вимоги до професійної діяльності прикордонників у пунктах пропуску для міжнародного сполучення, так і вимоги до їх професійних якостей, до педагогічних умов формування готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності у пунктах пропуску для міжнародного сполучення віднесено такі: сприяння підвищенню мотивації молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення; поєднання в ході фахової підготовки процесів формування необхідних професійних компетенцій, психологічних і фізичних якостей; адаптивне поетапне управління навчальною діяльністю молодших інспекторів прикордонної служби в ході фахової підготовки.

Автор звертає увагу, що визначення педагогічних умов дає змогу конкретизувати сутність і специфіку організації діяльності щодо формування готовності молодших фахівців молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Ключові слова: *готовність молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності, діяльність у пунктах пропуску для міжнародного сполучення, професійна готовність, педагогічні умови.*

Yuliya ADAMCHUK,

orcid.org/0000-0002-2645-4874

Adjunct

National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

named after Bohdan Khmelnytskyi

(Khmelnyskyi, Ukraine) mvi_2016@ukr.net

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF READINESS FORMATION JUNIOR INSPECTORS OF THE BORDER SERVICE TO PROFESSIONAL ACTIVITY AT ACCESS POINTS FOR INTERNATIONAL CONNECTION

The article is devoted to the definition and justification of pedagogical conditions of readiness formation junior inspectors of the border service to professional activity at access points for international connection. Taking into account the results of the analysis of scientific and pedagogical and methodological literature, study of educational practice and generalization of own professional experience the author found that the pedagogical conditions of readiness formation junior inspectors of the border service to professional activity at access points for international connection there is a set of purposeful psychological and pedagogical measures to influence the personality of a serviceman in order to prepare him for the effective implementation of professional and moral and psychological actions junior inspector of the border service, which are used in various circumstances and situations of professional activity at checkpoints for international traffic.

The author found that the professional competence of junior border inspectors provides availability of such qualities and skills as motivation and focus on qualitative changes in the state; initiative and persistence; intolerance to corruption; organization; responsibility; discipline; high level of personal culture and culture of communication; determination; restraint; ability to make decisions quickly in a limited time; resistance to stress, emotional and physical stress; desire for development and self-improvement, experience with computer equipment at the level of a confident user.

According to the results of the analysis of the scientific literature, as well as taking into account the requirements of regulatory documents which set out as legal requirements for the professional activities of border guards at checkpoints for international traffic, and requirements for their professional qualities the pedagogical conditions for the formation of the readiness of junior inspectors of the border service for professional activity at checkpoints for international traffic include the following: promoting the motivation of junior border service inspectors to work professionally at checkpoints for international traffic; combination in the course of professional training of processes of formation of necessary professional competences, psychological and physical qualities; adaptive step-by-step management of educational activities of junior inspectors of the border service in the course of professional training.

The author points out that the definition of pedagogical conditions makes it possible to specify the essence and specifics of the organization of activities on the formation of the readiness of junior specialists of junior inspectors of the border service to professional activity at access points for international connection.

Key words: *readiness of junior inspectors of the border service for professional activity, activity at checkpoints for international traffic, professional readiness, pedagogical conditions.*

Постановка проблеми. Результати теоретичних і практичних пошуків щодо формування готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення, а саме з'ясування її сутності й структури, закономірностей і специфічних особливостей, зумовлюють актуальність у визначенні й обґрунтуванні педагогічних умов ефективності зазначеного процесу. Оскільки готовність молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення розглядається нами як складова частина їхньої професійної готовності, то педагогічні умови її формування ми розглядатимемо в контексті педагогічних умов професійної підготовки фахівців прикордонної служби загалом.

Аналіз досліджень. Проблема формування готовності молодших фахівців військової сфери до професійної діяльності є об'єктом уваги багатьох дослідників. Різноманітні аспекти поняття «готовність» досліджували А. Галімов, В. Мірошніченко, О. Ставицький, В. Ягупов. У працях військових педагогів готовність до професійної діяльності розкривається як одне з пріоритетних завдань фахової підготовки різних категорій військовослужбовців. Так, О. Лемешко дослідила

формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон. Формування готовності майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби до самозбереження в екстремальних умовах професійної діяльності є предметом досліджень М. Пелипенко. Окремі аспекти формування готовності фахівців прикордонної служби до оперативно-службової діяльності досліджували О. Татарін (застосування заходів фізичного впливу), Ю. Кузь (застосування автоматизованих комплексів і технічних засобів прикордонного контролю), М. Карпушина (уміння розв'язувати проблемні ситуації в професійній діяльності) й інші.

Метою статті є обґрунтування педагогічних умов формування готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Виклад основного матеріалу. У довідковій літературі існує низка підходів до трактування поняття «умова»:

1) «суб'єктивні й об'єктивні вимоги й передумови, реалізуючи які досягається поставлена мета за найбільш раціонального використання сил і засобів» (Рапацевич, 2005: 627);

2) «необхідна обставина, що уможливило здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» (Бусел, 2009: 1506);

3) «фактор – рушійна сила будь-якого процесу, явища» (Бусел, 2009: 1526);

4) «причина – явище, що породжує інше явище й визначає його характер» (Бусел, 2009: 1601).

Похідним від «умова» є поняття «педагогічні умови». Вивченню педагогічних умов присвячено праці багатьох вчених. У результаті вивчення джерел встановлено відсутність єдиного підходу до тлумачення педагогічних умов.

Досліджуючи методологічні засади поняття «педагогічні умови», А. Литвин виокремлює декілька позицій, яких дотримуються вчені. Він звертає увагу, що відповідно до функціонального підходу під педагогічними умовами розуміють сукупність об'єктивних можливостей розв'язання поставлених освітніх завдань (А. Найн, Н. Яковлева), сукупність заходів, необхідних для педагогічного процесу (В. Андреев, В. Жернов), сукупність зовнішніх і внутрішніх впливів (В. Манько, В. Полонський). Іншою, зазначає автор, є позиція дослідників, які пов'язують педагогічні умови з конструюванням освітньої системи, в якій вони виступають одним із компонентів (І. Зязюн, М. Зверева, І. Підласий, О. Пехота). Учені, які займають третю позицію (Б. Купріянов, С. Диніна), розуміють педагогічні умови як одну зі сторін закономірностей процесу навчання (Литвин, 2014: 20).

На думку А. Литвина, «педагогічні умови – це комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні й внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників. Педагогічні умови забезпечують цілісність навчання та виховання в інформаційно-освітньому середовищі навчального закладу відповідно до вимог суспільства й запитів ринку праці, сприяють усебічному гармонійному розвитку особистості й створюють сприятливі можливості для виявлення її задатків, урахування потреб і формування загальнолюдських і професійно важливих властивостей, ключових кваліфікацій, загальних і професійних компетенцій» (Литвин, 2014: 28–29).

Дослідниця Л. Бровчак формулює визначення педагогічних умов як «систему форм, методів, матеріальних засобів, що спеціально створені в освітньому процесі вищих навчальних закладів із метою розвитку певних здібностей і підвищення ефективності професійної підготовки загалом» (Бровчак, 2015: 118). Водночас Н. Бобришева поняття «педагогічні умови» розглядає на основі розуміння дефініції «умови»

як сукупності внутрішніх і зовнішніх обставин стосовно особистості майбутнього офіцера, що є необхідним, важливим та ефективно дієвим для формування їхньої готовності до професійної діяльності у визначеному освітньому середовищі (Бобришева, 2015: 20).

Як вважає О. Тимофеева, «педагогічні умови – це такі обставини педагогічного процесу, які стосуються найбільш відповідних елементів змісту навчання в навчальному закладі, визначають найбільш доцільні й ефективні форми, методи й засоби, необхідні для формування визначених якостей чи характеристик особистості» (Тимофеева, 2016: 171).

На думку Є. Гаркавцева (Гаркавцев, 2015: 213), «педагогічні умови – це обставини, реальні ситуації, що свідомо створюються в освітньому процесі, завданням яких є забезпечення найбільш ефективного його перебігу й досягнення конкретної мети». У нашому дослідженні такою метою є формування готовності молодших фахівців молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення. Педагогічні умови створюють можливість перетворення знань у переконання, а через них – у поведінку, дії.

Педагогічними умовами формування готовності фахівців прикордонної служби до застосування заходів фізичного впливу в оперативно-службовій діяльності О. Татарін вважає такі: «упровадження до навчального процесу інноваційних форм і методів підготовки фахівців прикордонної служби; забезпечення єдності фізичної, психологічної та правової підготовки на основі інтегративного підходу; розвиток мотивації фахівців прикордонної служби до професійного самовдосконалення; підготовка викладачів до формування готовності фахівців прикордонної служби до застосування заходів фізичного впливу» (Татарін, 2020: 5).

Педагогічними умовами формування в майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації М. Карпушина вважає «розвиток мотивації курсантів до спільної модальності пошуку на заняттях; системне застосування в освітньому процесі вищого військового навчального закладу форм і методів проблемного й інтерактивного навчання; оновлення змісту навчальних дисциплін відповідно до сучасних викликів і загроз оперативно-службовій діяльності; впровадження педагогічного менеджменту навчально-пізнавальної діяльності курсантів» (Карпушина, 2017: 4).

Дослідження такого аспекту оперативно-службової діяльності, як виникнення нестандартних

ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон, дозволило О. Лемешко визначити педагогічні умови готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації таких ситуацій: розвиток мотивації до вивчення алгоритму дій посадових осіб; збагачення змісту навчальних дисциплін прикладами з урахуванням системного аналізу обставини; використання активних методів у навчанні курсантів приймати рішення для локалізації нестандартних ситуацій; розширення практико-орієнтованої навчальної діяльності курсантів і розвиток культури спілкування з іноземними громадянами (Лемешко, 2017: 8).

Нам імпонує науковий підхід Ю. Кузя. Автор досліджує педагогічні умови успішної реалізації міжпредметних зв'язків під час навчання майбутніх прикордонників застосовувати автоматизовані комплекси й технічні засоби прикордонного контролю. До цих педагогічних умов Ю. Кузь відносить: моделювання міжпредметних зв'язків дисциплін прикордонного контролю з інформаційно-технологічною дидактичною спрямованістю; створення сучасної інфраструктури й навчально-матеріальної бази вищого військового навчального закладу для побудови спеціального професійно орієнтованого інформаційного навчального середовища; встановлення організаційної взаємодії викладачів суміжних дисциплін щодо реалізації міжпредметних зв'язків дисциплін прикордонного контролю; сформованість готовності викладачів і курсантів до практичного застосування професійно орієнтованої технології навчання дисципліні «Технологічні засоби прикордонного контролю»; організована суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладачів і курсантів у навчальному процесі із застосуванням професійно орієнтованої технології навчання, що враховує міжпредметні зв'язки дисциплін прикордонного контролю (Кузь, 2015: 4).

З урахуванням результатів аналізу науково-педагогічної та методичної літератури, вивчення навчальної практики й узагальнення власного професійного досвіду під педагогічними умовами формування готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення розуміємо комплекс цілеспрямованих психолого-педагогічних заходів впливу на особистість військовослужбовця з метою підготовки його до ефективного здійснення фахових і морально-психологічних дій молодшого інспектора прикордонної служби, які використовуються в різноманітних обставинах і ситуаціях професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Серед вимог до молодших інспекторів прикордонної служби в пунктах пропуску для міжнародного сполучення важливими є такі: наявність освіти (не нижче повної загальної середньої), знання англійської мови на рівні А1 (елементарний користувач), знання Конституції України, законодавства України з прикордонних питань щодо проходження військової служби, основних положень прав і свобод людини.

Як було з'ясовано нами під час дослідження, професійна компетентність молодших інспекторів прикордонної служби передбачає наявність таких якостей і навичок, як мотивація та орієнтація на якісні зміни в державі; ініціативність і наполегливість; нетерпимість до корупції; організованість; відповідальність; дисциплінованість; високий рівень особистої культури й культури спілкування; рішучість; стриманість; здатність швидко приймати рішення в умовах обмеженого часу; стійкість до стресу, емоційних і фізичних навантажень; прагнення до розвитку й самовдосконалення, досвід роботи з комп'ютерною технікою на рівні впевненого користувача. На формування цих якостей і навичок спрямовані педагогічні умови формування готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

За результатами аналізу наукової літератури, а також з урахуванням вимог нормативно-правових документів, в яких викладено як правові вимоги до професійної діяльності прикордонників у пунктах пропуску для міжнародного сполучення, так і вимоги до їхніх професійних якостей (Закон України «Про Державну прикордонну службу України», Постанова Кабінету Міністрів України «Про прикордонний режим», «Інструкція з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України»), визначено такі *педагогічні умови* формування готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення: сприяння підвищенню мотивації молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення; поєднання в ході фахової підготовки процесів формування необхідних професійних компетенцій, психологічних і фізичних якостей; адаптивне поетапне управління навчальною діяльністю молодших інспекторів прикордонної служби в ході фахової підготовки.

Обґрунтуємо кожен із цих педагогічних умов. Першою педагогічною умовою, на нашу думку,

є сприяння підвищенню мотивації молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення. Вона передбачає вивчення мотивів, потреб і мети навчання молодших інспекторів прикордонної служби й створення навчально-пізнавального середовища, в якому готовність до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення є важливою потребою військовослужбовців.

Було враховано, що мотивація, тобто сукупність мотивів, що спонукають особистість до досягнення мети, є провідним внутрішнім чинником регулювання активності особистості в основних видах діяльності (Богданова, 2008: 24). У підготовці до професійної діяльності можна розрізнати мотиви, які є змістовими (усвідомленість, самостійність, узагальненість, дієвість) і динамічними (стійкість, сила, виразність, емоційне забарвлення). Разом вони утворюють мотиваційну сферу особистості молодшого інспектора прикордонної служби, в тому числі мотиви формування готовності до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Як зазначає О. Ковальчук, «професійна мотивація формується та розвивається під час професіоналізації, де потреби знаходять свій предмет у діяльності, внаслідок чого відбувається формування структури професійних мотивів» (Ковальчук, 2011: 106–109). Особливості мотивації до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення визначаються специфікою цієї діяльності. Тому варто зазначити, що основними обов'язками молодшого інспектора прикордонної служби, зокрема в пунктах пропуску для міжнародного сполучення, є здійснення прикордонного контролю та пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна в пунктах пропуску через державний кордон шляхом перевірки документів, огляду транспортних засобів, контролю за дотриманням режиму в пунктах пропуску через державний кордон, виявлення злочинних дій, кримінальних та адміністративних правопорушень у пункті пропуску через державний кордон, ефективного застосування профілів ризику.

Реалізація другої педагогічної умови – поєднання в ході фахової підготовки процесів формування необхідних професійних компетенцій, психологічних і фізичних якостей – відбувалася шляхом творчого поєднання як змісту навчальних дисциплін, так і форм (колективних, групових та індивідуальних) і методів (проблемного й інтерактивного навчання) навчальної діяльності.

Визначаючи цю педагогічну умову, ми брали до уваги запропоновану раніше структуру готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення, яка передбачає фахову, психологічну й фізичну складові частини.

Фахова підготовка молодших інспекторів прикордонної служби здійснюється під час вивчення таких навчальних предметів: «Прикордонний контроль» (54 год), «Тактика прикордонної служби» (78 год), «Адміністративне провадження» (34 год), «Тактико-спеціальна підготовка» (18 год), «Загальновійськова тактика» (42 год), «Тактична медицина» (10 год), «Вогнева підготовка» (48 год), «Основи використання техніки» (20 год), «Екологічна безпека державного кордону» (16 год). Формування фізичної готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності здійснюється під час занять із фізичної підготовки: «Фізична підготовка» (20 год), «Особиста безпека й застосування сили» (32 год); психологічної – під час вивчення предметів психолого-педагогічного блоку: «Психологія управління військовим колективом» (8 год), «Психологічна підготовка до діяльності в особливих умовах» (8 год), «Основи ділового спілкування» (8 год), «Людина й суспільство. Патріотизм та ідеологія Української держави» (10 год).

Нами було проаналізовано зміст робочої навчальної програми підготовки молодших інспекторів прикордонної служби з терміном підготовки 3 місяці в Головному центрі підготовки особового складу. Було взято до уваги, що основною метою навчання є надання курсантам достатнього обсягу базових знань і практичних навичок, які персонал буде готовий застосовувати під час виконання основних завдань з охорони державного кордону, передбачених функціональними обов'язками. Після закінчення навчання за Програмою військовослужбовець повинен: мати певний рівень базових знань, необхідних для подальшого проходження навчання відповідно до обраної спеціальності; вміти самостійно визначати форми й способи діяльності під час виконання службових обов'язків відповідно до чинного законодавства й функціональних обов'язків; виконувати завдання з охорони державного кордону, протидіяти протиправній і злочинній діяльності; в разі виникнення нестандартних ситуацій під час контролю осіб, транспортних засобів і вантажів спрямовувати свою діяльність відповідно до чинного законодавства. Вивчення навчальних предметів повинне бути тісно пов'язане між собою за умови, що головна роль відводиться тактиці прикордонної

служби, прикордонному контролю, адміністративному провадженню, особистій безпеці й застосуванню сили, фізичній і вогневій підготовці. Під час проведення занять дотримується суворо логічна послідовність, забезпечується комплексне навчання курсантів.

З цього приводу поділяємо думку О. Татаріна про доцільність здійснення різних видів підготовки на основі інтегративного підходу, який забезпечить гармонійне поєднання цих видів підготовки. До того ж інтегративний підхід набуває особливого значення з урахуванням досить стислих термінів навчання фахівців прикордонної служби в навчальних центрах державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) (Татарін, 2020: 91).

Реалізація третьої педагогічної умови – адаптивне поетапне управління навчальною діяльністю молодших інспекторів прикордонної служби в ході фахової підготовки – мала на меті підготовку викладачів до оновлення змісту предметів, вибору методів і форм навчання, розроблення навчальних програм, ефективного розподілу навчального часу, налагодження механізму участі кожного військовослужбовця в навчальному процесі.

Оскільки в масштабі прикордонного відомства загалом і Головного центру підготовки особового складу ДПСУ імені генерал-майора Ігоря Момота зокрема управління навчальною діяльністю молодших інспекторів прикордонної служби здійснюється з боку керівного складу, важливим аспектом є управлінська компетентність викладачів і керівників. З урахуванням цього їх підготовка до застосування організаційних форм і технологічних прийомів управління навчальною діяльністю молодших інспекторів прикордонної служби в ході фахової підготовки здійснювалась шляхом проведення методичних зборів, семіна-

рів, науково-практичних конференцій, обміну власним досвідом, спільних засідань циклових комісій. Ці заходи сприяють формуванню професійного мислення, спрямованості процесу фахової підготовки на формування готовності молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення.

Висновки. Отже, під час дослідження нами з'ясовано, що педагогічними умовами формування готовності молодших фахівців молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення є комплекс цілеспрямованих психолого-педагогічних заходів впливу на особистість військовослужбовця з метою підготовки його до ефективного здійснення фахових і морально-психологічних дій молодшого інспектора прикордонної служби, які використовуються в різноманітних обставинах і ситуаціях професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення. Таким педагогічними умовами визначено: сприяння підвищенню мотивації молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення; поєднання в ході фахової підготовки процесів формування необхідних професійних компетенцій, психологічних і фізичних якостей; адаптивне поетапне управління навчальною діяльністю молодших інспекторів прикордонної служби в ході фахової підготовки.

Визначення педагогічних умов дає змогу конкретизувати сутність і специфіку організації діяльності щодо формування готовності молодших фахівців молодших інспекторів прикордонної служби до професійної діяльності в пунктах пропуску для міжнародного сполучення. Цей напрямок є **перспективним** напрямком подальших наукових пошуків із проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рапацевич Е. С. Педагогіка : большая современная энциклопедия. Минск : «Современное слово», 2005. 720 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2009. 1736 с.
3. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови» : на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів : СПОЛОМ, 2014. 76 с.
4. Бровчак Л. С. Студентське самоврядування як фактор формування організаторських здібностей майбутніх учителів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Вінниця, 2015. 245 с.
5. Бобришева Н. В. Формування готовності майбутніх морських офіцерів до професійної діяльності у полікультурному середовищі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя. 2015. 20 с.
6. Тимофєєва О. Я. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2016. 273 с.
7. Гаркавцев С. І. Педагогічні умови формування професійної надійності майбутніх працівників органів внутрішніх справ України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2015. 292 с.
8. Татарін О. В. Формування готовності фахівців прикордонної служби до застосування заходів фізичного впливу в оперативно-службовій діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2020. 22 с.

9. Карпушина М. Г. Формування у майбутніх офіцерів-прикордонників умінь розв'язувати проблемні ситуації у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2017. 20 с.
10. Лемешко О. В. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2017. 20 с.
11. Кузь Ю. М. Методика навчання майбутніх прикордонників застосовувати автоматизовані комплекси та технічні засоби прикордонного контролю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Хмельницький, 2015. 20 с.
12. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 343 с.
13. Ковальчук О. П. Мотивація в структурі професійної самореалізації особистості. *Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях* : матеріали III Всеармійської науково-практичної конференції, м. Київ, 26 травня 2011р. Київ : НУОУ, 2011. С. 106–109.

REFERENCES

1. Pedahohyka (2005): [Pedagogy] bolshaia sovremennaia entsyklopedyia. Rapatsevych E. Mynsk : «Sovremennoe slovo», 2005. 720 s. [in Russian]
2. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2009) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv ; Irpin : VTF Perun, 2009. 1736 s. [in Ukrainian].
3. Lytvyn A. V. (2014) Metodolohichni zasady poniattia «pedahohichni umovy» [Methodological principles of the concept of "pedagogical conditions"] : na dopomohu zdobuvacham naukovoho stupenia. Lviv : SPOLOM, 2014. 76 s. [in Ukrainian].
4. Brovchak L. S. (2015) Studentske samovriaduvannya yak faktor formuvannya orhanizatorskykh zdbnostei maibutnykh uchyteliv [Student self-government as a factor in the formation of organizational skills of future teachers] : dys. ... kand. ped. nauk. Vinnytsia, 2015. 245 s. [in Ukrainian].
5. Bobrysheva N. V. (2015) Formuvannya hotovnosti maibutnykh morskykh ofitseriv do profesiinoi diialnosti u polikulturnomu seredovyschi [Formation of readiness of future naval officers for professional activity in a multicultural environment] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk. Zaporizhzhia. 2015. 20 s. [in Ukrainian].
6. Tymofieieva O. (2016) Formuvannya sotsialno-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh sudnovodiiv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin [Formation of social and communicative competence of future drivers in the process of studying humanities] : dys. ... kand. ped. nauk. Khmelnytskyi, 2016. 273 s. [in Ukrainian].
7. Harkavtsev Ye. I. (2015) Pedahohichni umovy formuvannya profesiinoi nadiinosti maibutnykh pratsivnykiv orhaniv vnutrishnykh sprav Ukrainy [Pedagogical conditions for the formation of professional reliability of future employees of the internal affairs bodies of Ukraine] : dys. ... kand. ped. nauk. Kharkiv, 2015. 292 s. [in Ukrainian].
8. Tatarin O. (2020) Formuvannya hotovnosti fakhivtsiv prykordonnoi sluzhby do zastosuvannia zakhodiv fizychnoho vplyvu v operatyvno-sluzhbovii diialnosti [Formation of readiness of border service specialists to apply physical measures in operational and service activities] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Khmelnytskyi, 2020. 22 s. [in Ukrainian].
9. Karpushyna M. (2017) Formuvannya u maibutnykh ofitseriv-prykordonnykiv umin rozv'iazuvaty problemni sytuatsii u profesiinii diialnosti [Formation of future border guards' skills to solve problem situations in professional activities] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Khmelnytskyi, 2017. 20 s. [in Ukrainian].
10. Lemeshko O. (2017) Formuvannya profesiinoi hotovnosti maibutnykh ofitseriv-prykordonnykiv do lokalizatsii nestandardnykh sytuatsii u punktakh propusku cherez derzhavnyi kordon [Formation of professional readiness of future border guards to localize unusual situations at checkpoints across the state border] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk. Khmelnytskyi, 2017. 20 s. [in Ukrainian].
11. Kuz Yu. M. (2015) Metodyka navchannia maibutnykh prykordonnykiv zastosovuvaty avtomatyzovani komplekxy ta tekhnichni zasoby prykordonnoho kontroliu [Methods of training future border guards to use automated systems and technical means of border control] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.02. Khmelnytskyi, 2015. 20 s. [in Ukrainian].
12. Bohdanova I. (2008) Sotsialna pedahohika [Social pedagogy] : navch. posib. Kyiv : Znannia, 2008. 343 s. [in Ukrainian].
13. Kovalchuk O. P. (2011) Motyvatsiia v strukturі profesiinoi samorealizatsii osobystosti. [Motivation in the structure of professional self-realization of the individual] Aktualni problemy stanovlennia osobystosti profesionala v ryzykonebezpechnykh profesiiax : materialy III Vsearmiiskoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 26 travnia 2011 r.). Kyiv : NUOU, 2011. S. 106–109. [in Ukrainian].